

РОЗДІЛ 8. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 811.161'373

АДАПТАЦІЯ АНГЛОМОВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Архипенко Л.М.

Харківський національний економічний університет, м. Харків, Україна

У статті запропоновано підхід до визначення ступеня освоєння англomовних економічних термінів, який базується на основі поділу усього процесу адаптації на етапи (етап початковий, етап поглиблений, етап повного освоєння) і типи (графемно-орфографічний, орфоепічний, граматичний).

Ключові слова: *лексичне запозичення, англіцизм, економічна термінологія, процес адаптації, етапи адаптації, типи адаптації.*

Загальновідомо, що запозичення іншомовних слів є закономірним процесом розвитку мови. У галузі термінології інтернаціоналізація словникового складу мови особливо помітна, і цей процес відбувається неупинно. Революційні перетворення у мові відбуваються саме у період глобальних трансформацій у житті суспільства. Зміни, які виникають на рівні функціонування мови протягом тривалого часу, можуть накладати свій відбиток на мовну систему в цілому, не спричиняючи руйнування її основ. Це зумовлює необхідність виявлення і систематизації мовних перетворень, викликаних новою мовленнєвою практикою, і ретельного дослідження специфіки мовних процесів, що зумовлюють їх.

До числа процесів, які активно діють у сучасній українській мові, належить процес запозичення іншомовної лексики, специфіка якого, безумовно, не вичерпується тільки його інтенсивністю. Слова, що з'явилися в українській мові як результат запозичення, підлягають семантичним, словотвірним і стилістичним змінам, будучи, поряд із власне українською лексикою, об'єктом дії усіх процесів, що відбуваються в мові. Це не є чимось новим, незвичайним, властивим саме цьому етапу розвитку мови. «Процес запозичення вічний і в цілому плідний, долі ж окремих слів неоднакові» [4, с. 105].

У кінці ХХ – на початку ХХІ століття «провідниками» нових термінів із англійської мови, «лінгвістичним віком» у ринковій економіці стали нові економічні відносини, саме життя вимагало освоювати слова іншої мови: *ф'ючерси, опціони, трасти...* Інтерес до економічної термінології в умовах соціально-політичних перетворень у суспільстві цілком об'єктивний. Питанням сучасної економічної

термінології приділяється велика увага (І. Кочан, О. Покровська, Л. Боярова, А. Ярещенко, Т. Кияк, Л. Д'яков, О. Чуешкова та інші), активно проводиться лексикографічна фіксація нових термінів і понять економічної сфери.

Мета роботи – з'ясувати закономірності процесу освоєння однослівних англійських економічних термінів у сучасній українській мові, окреслити етапи й схарактеризувати типи їх адаптації.

Запозичений термін не залишається особливим, ізольованим знаком, а входить, як і будь-яке іншомовне слово, в систему мови-рецептора, долаючи такі етапи засвоєння:

Початковий етап адаптації – момент і процес запозичення. Характеризується вибором способу запозичення: транслітерація, транскрипція. Цьому етапу властиве графічне переоформлення іншомовного слова, перехід від латиниці до кирилиці.

Поглиблений етап адаптації – функціонування та використання у мовленні. Характеризується хаотичним, безсистемним накопиченням запозичень (утилізацією). На цьому етапі виявляються парадигматичні зв'язки: полісемія, синонімія, антонімія.

Етап повної адаптації – лексикографічна обробка, регламентація. На цьому етапі відбувається селекція, визначення понять, співвідношення з граматичними категоріями української мови. Використання термінів після лексикографічної фіксації з урахуванням норм сучасної української мови і термінологічної кодифікації за державними стандартами.

Не можна стверджувати, що всі терміни проходять усі етапи адаптації в суворій послідовності. Про це свідчать **типи адаптації**, які перехрещуються, доповнюють один одного, прискорюють процес засвоєння запозиченої лексики.

Графемно-орфографічний тип адаптації. Аналіз графічного оформлення запозичених термінів показав, що способи трансформування й транслітерації часто співіснують, застосовуються до одних і тих же слів, що ускладнює пошук їх значень у словниках (*backwardation* – *беквордейшин*, *беквардейшин*). Уже в момент проникнення слово має читатися, вимовлятися, бути «внутрішньо озвученим». Враховується той факт, що в англійській мові дотримується історичний принцип графіки, коли правила вимови мають суттєві розбіжності з графічним оформленням слова, воно приходить в українську мову з орієнтацією на звукове оформлення.

Орфоепічний тип адаптації виявив, що вимова написаних слів здійснюється відповідно до правил української мови. У сфері акцентуації відзначено, що терміни запозичуються в українську мову з наголосом мови-донора. Наголос мови-джерела, як правило, залишається й у похідних словах, що утворилися на українському ґрунті: *консалтинг* – *консалтинговий*. Але зустрічаються поодинокі винятки: *agent* – *агент*, *агентство*; *marketing* – *маркетинг*, *маркетинговий*; *option* – *опціон*, *опціонний*.

Семантична адаптація виявляється в тому, що термін запозичується в українську мову із значенням мови-джерела. В англійській мові переважна більшість термінів багатозначна, отже, у мові-рецепторі ці терміни також розвивають полісемію.

Проаналізовані нами англomовні фінансово-економічні терміни можна поділити на такі тематичні (семантичні) групи:

- 1) сфера діяльності (*маркетинг, менеджмент*);
- 2) суб'єкти діяльності (*ремітер, індосант*);
- 3) предмет діяльності (*опціон*);
- 4) засоби й методи діяльності (*блокейдж, дисклоуз*);
- 5) процеси діяльності (*контролінг, лістинг*); 6) умови діяльності (*лізгольд, оверсайд-делівері*);
- 7) етапи й ситуації в процесі діяльності (*гап, стейджинг*);
- 8) назви біржових операцій і фінансових угод (*араунд, виримент*);
- 9) величини, індекси, виміри, показники (*авераж, айбор*);
- 10) найменування документації (*аутерн-ріпорт*).

Найбільшими в кількісному відношенні стали тематичні групи суб'єктів діяльності й процесів діяльності. Не всі терміни розподілились за вказаними вище тематичними групами. У деяких термінів ще не визначилися чіткі дефініції в українській мові, тому їх значення в різних словниках не співпадають.

Словотвірна адаптація тісно пов'язана з аналізом морфемного складу запозиченого терміна. Морфемний аналіз запозичених термінів дозволив виявити кореневі зв'язки між запозиченими словами. Семантичне освоєння починається із розуміння внутрішньої форми запозиченого терміна: *консалтинг, консалтинговий; консул, консультаційний, консультування, консультація*. Консул (*consul*) – той, що захищає, радить (незначні фонетичні зміни у корені до уваги не беруться). Отже, немотивованість і не членованість запозиченого терміна відносна.

Класифікація запозичених термінів за словотвірними типами виявила найбільш продуктивні:

а) у зоні суфіксації: на *-ер/ор* (*аджастер, франшизер, ріелтор*) із значенням професійної приналежності, на *-ація* (*капіталізація, коваріація*) із значенням абстрактної предметності, на *-инг* (*факсинг, банкінг*), на *-ування* (*кросування, інвестування*) із значенням процесуальності, на *-ент/мент* (*емітент, індосамент*) із значенням об'єкта. Основи термінологічних одиниць тематичної групи «суб'єкти діяльності» на *-ер/-ор* часто є похідними для термінів групи «процеси діяльності» на *-инг, -ування* (*дилер – дилінг, хедер – хеджування*).

б) у сфері префіксації відзначається перевага термінів на *-де* (*декапіталізація, девальтація*) із значенням зменшення результату дії або її заперечення, *-дез* (*дезінвестиції*) із значенням заперечення, *суб-* (*сублізинг*) із значенням повторної дії, *пост-* (*пост-аудит*) із значенням черговості дії, *контр-* (*контрброкер, контрмаркетинг*) із значенням протилежної дії, *ре-* (*ремаркетинг, реінвестування*) із значенням повторюваності дії.

Грамагічна адаптація полягає у визначенні роду, числа й типу відмінювання запозиченого терміна закінченням іменників української мови.

Трансформовані суфіксальні запозичення з погляду грамагічної адаптації труднощів не викликають, бо вже були адаптовані за допомогою українських словотвірних засобів у момент запозичення (*crossing* – *кросування, hedging* –

хеджування, *baratry* – *баратрія*). Запозичення, які закінчуються на твердий приголосний, співвідносяться з іменниками чоловічого роду (*аденоум*, *вендор*, *моніторинг*), слова, які закінчуються на м'який приголосний «л» (*онколь*) також відносяться до чоловічого роду. Терміни, які закінчуються на голосний «і» чи «у» належать до середнього роду й залишаються невідмінюваними (*рояліті*, *делівері*, *транчизі*, *ноу-хау*).

Запозичені терміни проходять стадію адаптації за формою числа в українській мові. В англійській мові множина позначається в іменниках звуком «s», але ця форма не усвідомлюється як показник множини в українській мові: *лейдейс* (*lay-days*), *райтс* (*raghts*), *ф'ючерс* (*futures*). В українській мові ці терміни отримують «додатковий» показник форми множини: *ф'ючерс-и*, *рейнолтс-и*. Значно рідше показник множини в англійській мові при адаптації українською мовою відкидається для звучності вимови: *charts* – *чарт-и*.

Терміни, які вживаються в англійській мові тільки у формі однини (*holding*) в українській мові отримують форму множини – *холдинг* (у значенні «компанії», «підприємства»). Такий процес відбувається в тому випадку, коли для англійського терміна в українській мові можна знайти відповідник, який має обидві форми числа: *брифінги* (*зустрічі*), *мітинги* (*збори*), *моніторинги* (*спостереження*). У тих випадках, коли запозиченим термінам відповідають українські абстрактні іменники, вони залишаються тільки у формі однини і в українській мові: *пудлінг* (*усереднення*), *бакетинг* (*незаконна діяльність брокерів*).

Висновки. Таким чином, однослівні англломовні економічні терміни, долаючи різні етапи адаптації, зазнають формальних змін у графічному відтворенні, фонетичному складі, морфемній структурі та граматичній формі, а також підлягають функціональним змінам на рівні словотворення й семантики. Терміни-англіцизми відіграють позитивну роль у формуванні української економічної термінологічної системи й, утверджуючись у ній, становлять невід'ємну її частину. Проблема запозичення іншомовної лексики, зокрема й термінологічної, постійно потребує фундаментального дослідження у системно-структурному й функціональному аспектах, адже не можна не зважати на вплив глобалізаційних процесів на формування сучасної мовної картини.

Список літератури

1. Архипенко Л.М. Етапи і ступені адаптації іншомовних лексичних запозичень в українській мові (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця XX – початку XXI ст.) / Л.М. Архипенко. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – 172 с.
2. Дяков А.С. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти / А.С. Дяков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К.: Вид. дім "KM Academia", 2000. – 218с.
3. Завгородній А.Г. Фінансовий словник / А.Г. Завгородній, Л.Г. Вознюк, Т.С. Смовженко. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. – 587с.
4. Стишов О.А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О.А. Стишов. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – 288 с.

Архипенко Л.М. Адаптация англоязычных экономических терминов в украинском языке // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №4. Часть 1. – С.415-419.

В статье предложен подход к определению степени адаптации заимствования в языке и речи, который базируется на основе деления всего процесса адаптации на три этапа (этап начальный, этап продвинутый, этап полной адаптации). Каждый из них характеризуется своим набором дифференциальных признаков на всех уровнях языковой системы.

Ключевые слова: *лексические заимствования, англицизм, экономическая терминология, процесс адаптации, этапы адаптации, типы адаптации.*

Arkhipenko L.M. Adaptation of English economic terms in the Ukrainian language // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V.24 (63). – №4. Part 1. – P.415-419.

The article suggests an approach to defining the degree of speech and language adaptation of loanwords, which is based on dividing the whole process of adaptation into three stages (initial stage, advanced stage, full adaptation stage). Each stage has a number of its differential features on every level of the language system.

Key words: *lexical adoptions, Anglicism, economic terminology, adaptation process, adaptation stages, adaptation types.*

Поступила до редакції 27.07.2011 р.